

צורבא הדף היומי

הרב יהודה זולדן

גיליון מס' 45

מסכת פסחים דפים סד-ע

י"א-י"ז שבט, פרשת בשלה, תשפ"א

הלל והלל הגדול בעת שחיטת קרבן פסח

(פסחים סד ע"א)

במשנה מתואר סדר שחיטת קרבן פסח בבית המקדש. הקרבן היה נשחט בשלוש כתות, ובמקביל לשחיטתו קראו את ההלל. רש"י ותוספות חלקו בשאלה: מי היה קורא את ההלל בעת ששחטו הקרבן? נציע גם את דברי הירושלמי בסוגיה, ולפי חלק מהאמוראים שבירושלמי, יתכן שקראו גם הלל הגדול.

מי קרא את ההלל - לווים או ישראלים?

פסחים סד ע"א

קראו את ההלל. אם גמרו שנו, ואם שנו שלשו. אע"פ שלא שלשו מימיהם. ר' יהודה אומר מימיהם של כת שלישית לא הגיעו ל"אהבתי כי ישמע ה'" (תהילים קטז), מפני שעמה מועטין. אמירת ההלל בעת השחיטה נזכרת גם במשנה נוספת, והגמרא מסבירה את הטעם.

פסחים צה ע"א-ע"ב

משנה. מה בין פסח הראשון לשני? ...הראשון טעון הלל באכילתו, והשני אינו טעון הלל באכילתו. זה וזה טעון הלל בעשייתו.

...אפשר ישראל שוחטין את פסחיהן ונוטלין את לולביהן ואין אומרים הלל?

רש"י (ד"ה לילה)

...שטעון הלל בשעת שחיטתו, כדאמרן בתמיד נשחט (פסחים סד, א), ולקמן ערבי פסחים (ק"ז, א) אמרינן: נביאים שביניהן תקנו להם שיהו אומרים על כל פרק ופרק וכל דבר חידוש.

• מי היו קוראים את ההלל?

צורבא הדף היומי

רש"י

קראו את ההלל - אכל כיתות קאי. במקום אחר, האריך רש"י בפירוש המשנה.

רש"י סוכה נד ע"ב

ערב הפסח - שיש בשחיטת פסח עשרים ושבע תקיעות, שהפסח נשחט בשלש כתות - כת אחר כת, כדאמר בתמיד נשחט (פסחים סד, א), וכל כת קוראה את ההלל שלש פעמים - שהיו פסחיהם מרובין, והיו טעונין הלל בשחיטתם, ולא היו מספיקין לשחוט פסחם כל כת וכת, עד שיקראוהו שלש פעמים, ואף על גב דתנן התם: אף על פי שלא שילשו מימיהן - היינו לא גמרו פעם שלישית כולו, אבל מיהו, אין כת שלא היתה גומרתו שתי פעמים ומתחלת בו פעם שלישית, ואין חסר מן התקיעות כלום, שבתחילת קריאתו תוקעין, וכל קריאה שלש תקיעות.

תוספות חלק וציין לתוספתא בה כתוב שלא כמו רש"י.

תוספות פסחים סד ע"א (תוספות סוכה נד ע"א ד"ה ש"י)

קראו את ההלל - פי' לויים, דתניא בתוספתא ישראל שוחטין את פסחיהן ולויים קוראים את ההלל.

תוספתא פסחים ד, יא

הלויים עומדין על דוכנן וגומרין הלל בשורה. אם גמרו שנו, ואם שנו שלשו, ואף על פי שלא שלשו מימיהן. אמר ר' יהודה: מימיה של כת שלישית לא הגיעה לומר "אהבתי כי ישמע ה' ", מפני שעמה ממועטין, והיא היתה נקריית כת עצילין.

- מי היה קורא את ההלל בעת שחיטת הקרבן לפי רש"י ולפי התוספות?
- מה יהיה הסברו של רש"י לאמור במפורש בתוספתא?

אחרונים ציינו שרש"י סותר עצמו במקום אחר.

ערכין י ע"א

ובשנים עשר יום בשנה החליל מכה לפני המזבח: בשחיטת פסח ראשון, ובשחיטת פסח שני, ויום טוב הראשון של פסח, וביום טוב של עצרת, ובשמונת ימי החג.

רש"י ערכין שם

בשחיטת פסח ראשון - ב"ד בניסן שהיו קורין ההלל בעזרה בשעת שחיטה כדאמרין בתמיד נשחט (פסחים סד). ולא היה מחלק - ...והיו הלויים משוררים בפה את ההלל באותן "ב ימים..."

צורבא הדף היומי

- הסבר את הסתירה בדברי רש"י.

הרב מאיר שמחה הכהן מדוינסק, ציין לפסוק מפסח יאשיהו, משם משמע שהלוויים קראו את ההלל.

אור שמח הלכות קרבן פסח א, יב

ובאמת הוא קרא מפורש גבי פסח דיאשיהו "והמשוררים בני אסף על מעמדם" (דברי הימים ב לה, טו), דמורה דהיה בעת שחיטתו והקרבתו, כמפורש כל הפרשה שמה יעו"ש. אלמא דהיה שיר בעת הקרבת הפסח.

הרב מבריסק, הגרי"ז, יישב את שיטת רש"י.

הרב יצחק זאב סולובייצ'יק, חדושי מרן הגרי"ז על הרמב"ם, עמ' 102-103

והנראה מוכרח ומבואר בזה בשיטת רש"י, דסבירא ליה דבאמת תרי דיני איכא בשחיטת הפסח. חדא, הדין ד"על זבחי שלמיכם" (במדבר י, י) האמור גבי חצוצרות, דקמרבין מיניה גם זביחת פסח (ירושלמי פסחים ה, ה), ובהך ריבויא נכלל גם דין חצוצרות גם דין שיר של קרבן הנאמר ע"י לויים כמו כל הקרבנות הנכללין בהך קרא. ועוד איכא בפסח דין מסוים של אמירת הלל, שטעון הלל בעשייתו, וכמבואר (פסחים צ"ה ע"ב) "אפשר ישראל שוחטין את פסחיהן ונוטלין את לולביהן ואין אומרים הלל"? וסבירא ליה לרש"י דשני דינים נפרדים הם לגמרי. הדין דפסח טעון שיר הנאמר בקרא ד"על זבחי שלמיכם" הוא דין בפני עצמו וזה דווקא בלויים כמו כל שיר של קרבן. והדין המיוחד שיש בפסח שטעון הלל בעשייתו הוא דין בפני עצמו שאינו שייך כלל לדין שיר של קרבן, רק הוא אמירת הלל בעלמא כמו ההלל של שעת אכילה.

ומשום הכי סבירא ליה לרש"י דהלל זה אינו שייך ללויים, רק הכתות בעצמם קראו את ההלל בשעת שחיטה. אבל מ"מ זה על כל פנים דגם הלויים אמרו שירה בשעת שחיטת הפסח, משום הדין השני שיש בשחיטת פסח הנלמד מקרא ד"על זבחי שלמיכם" דשחיטת הפסח טעונה חצוצרות ושירה ככל הקרבנות הכתובים בפסוק זה, ומשום דין זה הי' חליל בשעת שחיטת הפסח ואמירת השיר, ואין הכי נמי דהחצוצרות והחליל לא היו שייכים כלל לאמירת ההלל שנאמר ע"י הכתות, רק להדין שיר שנאמר אז ע"י הלויים, והן הן דברי רש"י בערכין דבשעת החליל היו הלויים משוררין בפה את ההלל, אבל הדין דפסח טעון הלל בעשייתו זהו דין בפ"ע שאינו שייך ללויים, וכמו שנתבאר.

- הסבר את שיטת רש"י בנוגע לאמירת ההלל בעת שחיטת קרבן פסח, ע"פ דברי הרב מבריסק.

הרב ז'ולטי ציין לדברי הגרי"ז הללו, וכתב אחרת.

צורבא הדף היומי

הרב יעקב בצלאל ז'ולטי, "מצוות ההלל בשחיטת הפסח", משנת יעבץ, אורח חיים סימן כא

הנה לכאורה הדברים הם פשוטים וברורים בדעת רש"י, שהרי מתניתין בפסחים מיירי בדיני שחיטת הפסח, משום הכי כתב דהכתות בעצמם קראו את ההלל, אבל מתניתין בערכין מיירי בדיני שירה על הקרבן, לכן כתב דהלוויים היו משוררין את ההלל. וצ"ע על התוספות שהקשו על רש"י מהא דתניא בתוספתא הלוויים היו עומדין על דוכנן ואומרים את ההלל

בשיר, הלא אפשר שגם הלוויים אמרו את ההלל בתורת שירה על הקרבן, וגם הכתות אמרו הלל ככל דין אמירת הלל שפסח טעון הלל בעשייתו כמו שטעון הלל באכילתו.

...מעתה נראה בשחיטת הפסח, כיון שהלוויים היו משוררין בפה את ההלל כמו שכתב רש"י בערכין י ע"א, והיינו מתורת שירה על הקרבן, אם כן הכתות שהיו בעזרה היה אסור להם לומר את ההלל באותה שעה של שחיטת הפסח, שהרי זה כזר ששיר וחייב מיתה. ...אלא דעת רש"י נראה דסובר כדעת הרמב"ן (ספר המצוות שורש א) שהלל בשחיטת הפסח ואכילתו הוא דאורייתא... אם כן אין זה כזר שעבד עבודת הלוויים, שהרי כך נאמרה ההלכה של שחיטת הפסח, שהלוויים אומרים הלל בתורת שירה על הקרבן, וישראל השוחטים אומרים הלל מדין אמירת הלל שהוא מהתורה בשחיטת הפסח.

- הסבר את שיטת רש"י בנוגע לאמירת ההלל בעת שחיטת קרבן פסח, ע"פ דברי הרב ז'ולטי.

אחרונים הסבירו הסברים נוספים:

הלוויים היו אומרים, והישראלים היו עונים ראשי פרקים (תפארת ישראל, פסחים ה, ז).

הלוויים נחלקו גם כן לשלוש כתות, וכוונת התוספתא היא שהלוויים שבכל כת אמרו את ההלל (ערוך לנר, סוכה נד ע"א).

רש"י לא התכוון לומר שהישראלים היו אומרים הלל, אלא מדגיש שעם כל כת וכת שהיו מקריבים את קרבן הפסח, היו הלוויים אומרים את ההלל, כשם שהלוויים תקעו בחצוצרות בשעת אמירת ההלל (האדמו"ר מלובביץ, הגדה של פסח חב"ד, מילואי ההגדה עמ' סג-סה).

הלל – לוויים, הלל הגדול - ישראלים

נראה להציע כיוון נוסף ע"פ סוגית הירושלמי (פסחים ה, ז) על משנתנו. עד עתה הבנו שמדובר על אמירת פרקי ההלל שאנו מכירים, מה שנקרא בגמרא (ברכות נו ע"א) "הלל

המצרי". רש"י (שם ד"ה הללא) הסביר שיש שתי תפילות הלל: "הללא מצראה - הלל שאנו קורין בפסח, לפי שיש הלל אחר הקרוי הלל הגדול, קורין לזה הלל המצרי".

צורבא הדף היומי

על דברי המשנה העוסקת באמירת הלל בעת שחיטת קרבן פסח, דנים האמוראים בירושלמי גם בסוגיית ההלל הגדול, אותה אמרו לאחר שהיתה בצורת, והתפללו וירדו גשמים:

תמן תנינן יצאו ואכלו ושתו ובאו בין הערבים וקראו הלל הגדולה. אי זו היא הלל הגדולה?

ר' פרנך בשם רבי חנינה: "הודו לאלהי האלהים" (תהילים קלו, ב)

אמר ר' יוחנן: ובלבד "משעומדים בבית ה'" (תהילים קלה, ב)

ר' פרנך בשם ר' חנינה סבר שההלל הגדול הוא תהילים פרק קלו "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו", וכדעת ר' יהודה בבבלי (פסחים קיח ע"א). ר' יוחנן בירושלמי חולק עליו, אם כי אומר בשונה במעט מדבריו בבבלי בפסחים שם: "אמר ר' יוחנן ובלבד משעומדים בבית ה'". כונתו שיש לומר מ"הללויה הללו את שם ה' הללו עבדי ה' שעומדים בבית ה' בחצרות בית אלוהינו" עד "נהרות בבלי" (תהילים קלה, א-קלו, כו), וכדברי רב אחא בר יעקב בבבלי (פסחים קיח ע"א)

ע"פ ר' יוחנן בבבלי, מתחילים לומר מהפרק הקודם 'שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות' עד 'נהרות בבלי' (תהילים קלד, א - קלו, כו). אילו הם פסוקים דומים, אך המעיין בספר תהילים יראה, שאילו הם שני פרקים שונים.

בהמשך הירושלמי (שם) נאמר שאמוראים אחרים – ר' בא, ר' סימון, ור' יהושע בן לוי, ובר קפרא, סברו שמה שמופיע במשנתנו זה הוא ההלל הגדול:

רבי בא ור' סימון תריהון אמרין: הדא דידן.

ר' יושוע בן לוי אמר: הדא דידן.

בר קפרא אמר: הדא דידן. בר קפרא כדעתיה דתנינן מימיה של כת השלישית לא הגיעה "לאהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני" מפני שעמה ממועטין. תני בר קפרא: זו היא הלל הגדולה.

מה המשמעות לכך שהירושלמי בפסחים עוסק בשאלה זו, עת שהוא דן באמירת ההלל בעת שחיטת הפסח?

יתכן אולי שיש להבין מתוך הדברים, ובעיקר מדברי ר' פרנך ור' יוחנן, שאת מה שהם קוראים הלל הגדול, אמרו גם כן בעת שחיטת קרבן פסח. יתכן לומר שהישראלים היו אומרים את ההלל הגדול, וזהו נושא הדין שמקיים הירושלמי (פסחים ה, ז), סביב המשנה העוסקת בתיאור סדר שחיטת קרבן פסח. על פי דברינו נסביר גם את המחלוקת שבבבלי ובירושלמי בשאלה מה הם פרקי ההלל הגדול.

צורבא הדף היומי

ציר המחלוקת הוא היכן אומרים זאת, כשברור לכל הוא שהישראלים מקריבי קרבן פסח הם אילו שאומרים זאת ולא הלוויים. דעת ר' יוחנן, כפי שהוא מופיע בירושלמי בפסחים שם: "ובלבד משעומדים בבית ה' ", זהו לא רק ציון הפסוק ממנו מתחילים לומר הלל

הגדול זהו גם ציון המקום היכן יש לומר זאת. בשני הפרקים שציין ר' יוחנן על פי הבבלי או על פי הירושלמי, יש התייחסות לעומדים בבית ה'. על פי הבבלי: "שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות" (תהילים קלד, א), ועל פי הירושלמי "הללויה הללו את שם ה' הללו עבדי ה' שעומדים בבית ה' בחצרות בית אלוהינו" (תהילים קלה, א-ב). כוונת ר' יוחנן היא, שכשאומרים הלל הגדול בבית המקדש, יש להתחיל לפני הפרק 'הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו' (תהילים קלו), שהוא עיקר ההלל הגדול. המיוחד בקריאת הלל הגדול במקדש, שקריאתו היא לא חלק מעבודת הלוויים, אלא היא דוקא 'לכל

עבדי ה'" כולל ישראלים, וכן דוקא ל'עומדים בבית ה' בלילות'. המציאות שקהל רב עומד בבית ה' בלילות - בבין הערבים, בליל ט"ו בניסן בעת שחיטת קרבן הפסח. (וגם לאחר שהתפללו במקדש על עצירת גשמים ונענו). לעומתו סבר ר' יהודה בבבלי, וכר' פרנך בשם ר' חנינה בירושלמי שמתחילים " יהודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" (תהילים קלו), כשאין אנו עומדים בבית ה'. אך מקור הדבר הוא בדין שהיה בזמן שביית המקדש. הלוויים קראו בעת שחיטת הפסח את ההלל כשיר על הקרבן, והישראלים מקריבי הקרבן קראו את ההלל הגדול.

נראה להציע שזו גם הסיבה לדברי ר' טרפון (פסחים קיח ע"א): "תנו רבנן: רביעי גומר עליו את ההלל, ואומר הלל הגדול, דברי ר' טרפון". אכן, כיום בליל הסדר, אנו מצרפים באמירת 'הלל' שבסימני הסדר, את שני סוגי ההלל - הלל המצרי והלל הגדול, עד שיחזור הדבר לקיומו המקורי במהרה בימינו.

צורבא הדף היומי

הלכה למעשה

הרב אליעזר מלמד, פניני הלכה, פסח – מצוות אמירת ההלל בליל הסדר בזמן שבית המקדש היה קיים היו אומרים הלל בעת הקרבת קרבן הפסח, וחוזרים ואומרים הלל בעת אכילתו בלילה (פסחים צה, א). עיקר טעם אמירת ההלל בליל פסח הוא כדי לומר שירה, שכל יהודי צריך לראות את עצמו בליל פסח כאילו הוא עצמו יצא ממצרים, וממילא צריך לשיר ולהודות לה' על גאולתנו. ובזה יחודו של הלל זה, שבכל החגים אנו אומרים הלל לשם שבח והודיה, ואילו בליל פסח אומרים אותו כשירה (שם צה, ב).

תיקנו חכמים לומר חציו לפני הסעודה וחציו לאחר הסעודה, כדי שקרבן הפסח יאכל בתוך אמירתו. וגם כיום שאין אנו זוכים לאכול קרבן פסח, אכילת המצה היא במקום אכילת קרבן הפסח (מהר"ל גבורות ה' סוף פרק סב). בנוסף לכך, בחציו הראשון אומרים את הפרק "בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם" (תהלים קיד), והרי זה המשך לסיפור ההגדה, ולכן בסופו אומרים את הברכה על הגאולה ממצרים. ואילו חציו השני הנאמר אחר הסעודה הוא שיר כללי על כל הגאולות שהיו ושעתידות להיות (לבוש).

עוד טעם לחלוקת ההלל, שעל ידי כך אנו שותים את כל ארבע הכוסות בהידור תוך אמירת שירה. את הכוס הראשונה אנו שותים על הקידוש, השנייה על חציו הראשון של ההלל, השלישית על ברכת המזון, והרביעית על חציו השני של ההלל (המנהיג צ').

נחלקו הראשונים בשאלה, האם צריך לברך על אמירת ההלל בליל הסדר: יש אומרים לברך פעמיים, לפני אמירת כל חצי הלל, ויש אומרים לברך פעם אחת. כמו כן נחלקו לגבי נוסח הברכה, אם לומר 'לקרוא' או 'לגמור'. ויש אומרים שאין לברך כלל על ההלל שבליל הסדר, או מפני שחולקים אותו לשניים, ובאופן זה אין לברך על אמירת ההלל (רא"ש), או מפני שכבר בירכו על ההלל שאמרו בבית הכנסת (רשב"א), או מפני שהלל זה בחינת שירה,

ואין צריך לברך עליו (רב האי גאון). למעשה, המנהג שלא לברך על ההלל שאומרים בליל הסדר, ויש מבארים שהברכה על הגאולה עולה גם על ההלל.

בכל השנה אומרים הלל בעמידה, מפני שהוא עדות לשבחו של מקום, ועדות נאמרת בעמידה. אבל בליל הסדר לא הטריחו לומר את ההלל בעמידה, מפני שכל מעשי לילה זה דרך חירות (ב"י או"ח תכב, ז). ומכל מקום, כפי שלמדנו, אין לקרוא את ההגדה בהסבה כשהוא מוטה על צידו, אלא בכובד ראש (של"ה). נוהגים לקרוא את ההלל בקול רם, בשירה ונעימה (כה"ח תפ, ג).

צורבא הדף היומי

אמונה

הרב לוי יצחק מברדיצ'ב, קדושת לוי – ויקרא, לפסח

בהלל הגדול (תהלים פרק קלו) לא נזכר נתינת השבת ומתן תורה וירידת המן ונתינת ארץ ישראל, ובהגדה 'על אחת כמה וכמה טובה' כו' נזכרים שם. והנראה בסייעתא דשמיא, דאותם הטובות שנראה לעין כל שהוא טובות הנצחיות, לא הוצרך בהלל הגדול להזכיר 'כי לעולם חסדו', דכוונתו בזה להודיע שהוא חסד לעולם ועד, דהלא הכל רואין זה בעין שכלם. אמנם טובות יציאת מצרים שהיו יכולים לומר שלא היו טובות נצחיות, דהרי אחר כך גם כן אנחנו בגלות, וכן בקריעת ים סוף דנטבעו המצריים והרי אנו משועבדים לאומות העולם אחרים, לזה הזכיר אותם להזהיר שאל תאמר כן, ואמר עליהם 'כי לעולם חסדו', שהוא חסד עולם, כי תועלת הנמשך מיציאת מצרים ומקריעת ים סוף, שידעו כי הוא הבורא רב ושליט בעליונים ובתחתונים בים וביבשה, ומזה יראו את ה' כמו שאמר הכתוב (שמות יד, לא) 'וייראו' כו', זה הוא חסד עולם.

הרב יהודה לייב אלתר, שפת אמת – ויקרא, פסח שנה תרלז

בנסים דיציאת מצרים וקריעת ים סוף אין מברכין שעשה נסים כמו חנוכה ופורים. נראה הטעם כי נסים אלו הם מוכרחין מעת בריאת העולם שלא היה קיום לעולם בלי נסים אלו. וזה מה שכתוב "תנאי התנה עם הים שיקרע" (בראשית רבה ה, ה). ומצינו בהלל הגדול שנאמר כל אלה הנסים ודרשו חז"ל כ"ו פעמים כי לעולם חסדו נגד כ"ו דורות שנזונו בחסדו של מקום כו' (פסחים קיח ע"א). והגם כי נסים אלו נעשו בזמן מיוחד לכל אחד. אבל הם היו קיומו של עולם. והנה נס זה דקריעת ים סוף הי' סיבה לתקן כל הבריאה. וע"י השירה שאמרו בני ישראל הכניסו כל הבריאה תחת כנפי השכינה.